

FELEKEZETI KULTÚRA.

Magyarországon a felekezeti kérdések mindég élénken belejátszottak politikai, társadalmi és kulturális fejlődésünkbe. Majdnem minden kérdésben, mely a közvéleményben nagyobb hullámokat ver, ott találjuk a felekezeteket is, hangoztatva érdekeiket és követelve jogaikat. Hisz ismeretes, hogy sokan Magyarország egész újabbkori politikai fejlődésében a felekezeti szempontoknak juttatják a legnagyobb szerepet s azon a nézetten vannak, hogy Tisza Kálmán hosszas kormányzása csupán a protestáns politika feltétlen uralmát jelenti, melyet Szapáry Gyula idejében a protestáns eszmék hanyatlása és a katolikus eszmék megerősödése, később, kivált Bánffy Dezső alatt ismét a protestáns politika diadala és végül Bánffy bukásával egyidejűleg újabb katolikus reakció váltott fel. Társadalmi téren nemcsak arisztokracziánk katolikus és protestáns családjai közt, de az ország nagy részében a polgárság katolikus és protestáns elemei közt is állandóan némi idegenség uralkodik. Kulturális téren a felekezeti tanintézetek megannyi hatalmas bátyái a felekezeti kultúrának és nem mondunk újat, ha reáutalunk arra, hogy kivált a katolikus intézetek tanárai gyakran erősen felekezeti szempontokból színezik ki magyarázataikat s itt-ott vallásos türelmetlenségig ragadtatják magukat. Sőt az újabban gombamódra szaporodó »keresztény-katolikus« hitelegyletek és fogyasztási szövetkezetek arra vallanak, hogy a felekezeti szempontokat a gazdasági életbe is eredménynyel lehet bevonni, bár protestáns részről az ilyen gazdasági *szervezeteknek pendant*-jai még hiányoznak.

Távolról sem szándékunk, a felekezeti élet minden nyilvánulását egy kalap alá vonni és elítélni. Hisz a vallásosság korunkban majdnem kizárólag a felekezeti téren nyilatkozik meg, már pedig a vallásosság eminens nagy jelentőségét úgy a köz szempontjából, valamint az egyén szempontjából különösen hangsúlyozni merőben felesleges volna. A felekezeti érdekek kétségkívül érvényesülhetnek. Érvényesülhetnek a maguk módja

szerint a társadalom terén, bizonyos mértékig a kultúra terén és tekintettel van rájuk a politika is. De bizonyos határokat a felekezeti törekvéseknek is be kell tartaniok s egy ilyen határvonalnak tartjuk különösen azt a vonalat is, a mely a vallásos életet a tudományos élettől, a vallási célokat a tudományos céloktól, a vallási érdeket a tudományos érdektől elválasztja. A tudományra nézve végtelenül veszélyesnek tartanok, ha felekezeti szempontok jutnának benne döntő jelentőségre. A tudomány célja mindég és minden körülmények közt csak a tiszta tudás, szabályozója egyedül az emberi értelem. Mihelyt felekezeti érdekeknek rendeljük alá, sőt mihelyt felekezeti érdekekkel csak szerves összefüggésbe hozzuk, melléktekinteteket kényszerítünk rá, a melyek tulajdonképeni hivatásától elvonják. Évszázadokon keresztül az emberiség legjobbjai küzdtek azért, hogy a tudomány tisztán tudomány lehessen és nem pusztán egy szerény »*ancilla theologiae*«. Ha sikerült ezt az elvet elismerésre juttatni, óvjuk meg féltékenyen és ne engedjünk benne részt ütni, sem egyenes, sem kerülő utakon.

Szükségesnek tartjuk, hogy ezt a leghatározottabban kifejezésre hozzuk, mert újabban mindenfelé látunk jelenségeket arra, hogy a szabad tudományt kevésbé becsülik, mint régebben. A legelőkelőbb körökben is hívekre talált az a nézet, hogy az egyetemek elsősorban nem tudományos iskolák, hanem nevelőintézetek, a melyeknek arra kell törekedniök, hogy a hallgatókba nem annyira tudományt, mint inkább jó erkölcsöt csöpögtessenek, a melyeknek feladatuk nem a szabad gondolkodás ápolása, de bizonyos közkeletű elvek közkeletű formában való kifejtése. Latjuk, hogy Budapesten bizonyos oldalról állandóan sürgetik az egyetem katolikus jellegének elismerését. Pécsen katolikus felekezeti, Debreczenben protestáns felekezeti egyetem felállításán buzgólkodnak. Legújabbán pedig Kassa városának tanfériai léptek a nyilvánosság elé egy egyetem-alapítási tervvel, a melynek megvalósulása esetén — ha azt az emlékkönyvet vesszük mérvadónak, a melyet ez ügyben kiadtak*)—egy újabb

*) *A kassai egyetem. Emlékkönyv. Írták és kiadták Kassa szab. kir. város tanfériai.* — Különösen azokra a cikkekre gondolunk, a melyekben Dr. Esterházy Sándor hangsúlyozza, mily fontos szolgálatokat tehetnek a felekezeti egyetemek a magyar kultúrának, Dr. Vájó József pedig aránytalanul túlbecsülván a hittudományi fakultás jelentőségét, ennek mintegy ellenőrző hivatást tulajdonít, persze nem a tanszabadság, de szokott formulával élve a tanszabadság (megléhető tágon értelmezett) »*kinövései*« rovására.

tudományos intézetet kapnánk, mely formailag állami jellegű volna ugyan, valójában azonban egyoldalú felekezeti befolyás alatt állna és egyoldalú felekezeti kultúrát mívelne. Mindez áramlatokkal a lehető legerélyesebben kell szembeszállniuk mindazoknak, kik a tudomány érdekeit szívükön viselik, mert a mi nézetünk szerint a felekezeti egyetemek rendszere ellentétben áll az igazi tudományosság legélethevágóbb érdekeivel. Ez áll ép úgy a katolikus, mint a protestáns egyetemekről, bár megvalljuk, hogy a protestáns egyetemektől sokkal kevésbé tartunk, mint a katolikus egyetemektől, a protestáns felekezeti ízű kultúrától sokkal kevésbé, mint a katolikus felekezeti ízű kultúrától. Megmondjuk miért.

A katolikus kultúra évszázadokon át kemény harcokat vívott a tudomány oly igazságaival, melyekben ma a gyermek sem kételkedik, kemény harcokat vív most is oly tanok ellen, a melyek soknak nézete szerint a közel jövőben banális igazságokká fognak válni és minden valószínűség szerint a jövőben is összeütközésbe fog jutni, a jövő tudományos igazságaival. Ez természetes és folyik a katolikus vallás alapelveiből, azokból a fogalmakból, a melyeket a katolikus vallás az isteni kinyilatkoztatásról alkot magának. Az, a mit a katolikus vallás isteni kinyilatkoztatásnak vesz, az betű szerint értelmezendő, abszolút érvényű és vele szemben semmi más helyt nem állhat. Ez a legfőbb igazság, melyhez minden más igazságnak alkalmazkodnia kell. A philosophia csak az ösvény, mely a hithez vezet. A katolikus tudósok szeretnek reámutatni arra, hogy a modern philosophia nem egységes, mert a szabad kutatáson alapszik és ezzel szemben büszkén reámutatnak a tradícióban alapuló katolikus tudomány egységes voltára. Ezen a tradícióban épül fel szerintünk az *univerzitas literarum*, melyet a philosophia gyűjt egybe és a mely a theológiában nyeri betetőzését. A régi scholastikus rendszer ez, s ez, képezi még a mai katolikus tudósok szemében is az eszményt.

De valjon igaz-e, hogy a modern tudomány szétforgácsolásának megszüntetése és az egységesítő philosophiai kapocs megteremtése a legfőbb szükség? Valjon igaz-e, hogy az üdvöt a tudomány terén egyedül a tradícióban kell keresnünk? Erre a kérdésre tagadólag kell válaszolnunk. Mert mi a tradícióban alapuló tudomány? Ez a tudomány az általa annyira megvetett szabad tudományból átveszi a formális logikát, casuistikai technikává alakítja azt át és azután főcéljául tűzi ki, hogy a szabad

gondolkodás eszközeivel bebizonyítson valamely theologia dogmát, melyet ugyanabban a pillanatban, mint abszolút érvényű, ellenbizonyítékot nem tűrő isteni igazságot tételez fel. Ez lehet gyakran igen finom játék, szellemi torna, — de ez nem szabad gondolkodás, — ez inkább mesterség, mint tudományos kutatás. Az emberi szellem története pedig azt mutatja, hogy az ember szeret többet kérdezni, mint a mennyit a scholastika megenged, hogy az ember szereti magukat a kiindulópontokat is kételkedve, vizsgálódva szemügyre venni. Nem is kell túlságosan az »inquisitio« »máglya« stb. szavakkal dobálóznunk, hogy belássuk, miszerint a »tradíció« évszázados elismertetését nagy mértékben nem belső igazságnak, hanem az egyházi és világi tekintélyek által gyakorolt kényszernek is köszönhetette. Akkor az egyházi átok és a hóhér álltak a scholastikus dialektika mögött és ily requisitumok nélkül általános, maradandó felújulása ma sem volna elképzelhető. És különben is a mi korunkban a gondolkodás *egysége* sokkal kevésbé fontosnak tűnik fel, mint a gondolkodás *szabadsága*, vagyis korunkban a bizonyára kívánatos egységet csak a szabad gondolkodás útján akarjuk elérni. Ez szellemi fejlődésünkben oly megdönthetlen tény, a melylyel mindenkinek számolnia kell.

A tradíción alapuló katolikus kultúra mellett a katolikus egyház hatalma kiterjedne az ember minden szellemi törekvésére s minden a mit emberi szellem megteremt és kigondol a katolikus egyház gyámhatósága alá volna helyezne. E gyámság alap gondolata pedig az volna, hogy az emberiség egész fejlődése attól tételessék függővé, váljon régmúlt századok hagyományaival összhangban áll-e vagy nem. Egyesek szemében ennek az iránynak meglehetnek a maga vonzó bájai, az emberiség egészére azonban ez volna a rabszolgaság, a megmerevedés és a katolikus kultúra minden szépsége mellett is nem volna egyéb, mint a gondolat egy művésziesen dekorált sírja.

A protestáns felekezeti kultúrától, feltéve, hogy az nem pietista alapon mozog, sokkal kevésbé kell a tudományt féltetni. Van ugyan a protestáns theologusok között is akárhány, kik a kinyilatkoztatást úgy fogják fel, hogy az az istenre és az isteni dolgokra vonatkozó ismeretek és képzetekből áll, a melyeket isten természetfölötti módon vagy belsőleg inspiráció által, vagy külsőleg, azaz angyalok szózatával, égből jövő hangok útján vagy direkt beszéddel közöl az emberekkel. Ez a biblia betűszerinti értelmezésén és jelképes szólásformák szószerint való

feldolgozásán alapuló nézet vitt a protestánsok körében is gyakran oly felfogásokra, melyek a tudományt csak addig ismerték el, a míg az összeütközésbe nem jött azzal, a mit isteni kinyilatkoztatásnak vettek. Oly felfogás ez, mely végeredményben többet ért a vallásnak, mint a tudománynak. De éppen azért, mert a protestánsok körében ilyen felfogások is léteznek, nem vagyunk képesek rajongani a protestáns felekezeti egyetemekért sem, bár a szabadelvű, modern protestantizmussal a tudomány, meggyőződésünk szerint, soha ellenkezésbe nem jöhet. A modern, szabadelvű protestantizmus isteni kinyilatkoztatás alatt nem ért egyebet, mint annak a ténynek öntudatra való jutását, hogy a közvetlenül látott és tapasztalt dolgokon, a *tudott* dolgokon kívül még egy örökös végtelenség van, a melyre a tudás szempontjából reámondjuk az »*ignorabimus*«-t, a mely azonban a harmóniának és rendnek oly bámulatos remeke, hogy a vallásosán érző ember az másként, mint egy élő Isten alkotásának, fel nem foghatja. Annak öntudatra jutását, hogy egy ilyen élő Istennek kell lennie, melynek akarata teremtményeiben is megnyilatkozik, tartja a szabadelvű protestáns isten megnyilatkozásának az emberben, ezt nevezi a modern protestantizmus isteni kinyilatkoztatásnak. Az ily értelemben vett kinyilatkoztatás természetesen nem jöhet összeütközésbe a tudománnyal sohasem, legalább mindaddig nem, míg a földön valami »*unknowable*«- marad, de ismételjük, ez az álláspont a protestantizmuson belül sem általános, és ezért elvetendőknak és károsaknak tartjuk a protestáns felekezeti egyetemeket is mindaddig, míg valaki meg nem győző arról, hogy az egyetemeknek más céljuk van, mint a tudománynak ápolása, nemzedékről nemzedékre való tovább adása és tovább fejlesztése.

A tudomány felekezeten és sokkal magasabban áll, sem hogy bármely felekezet egyszerűen fegyvernek használhatná a maga érdekében. A tudománynak meg vannak a maga önálló céljai, kivüle fekvő céljai nem lehetnek. Felekezeti szempontból *in usum Delphini* praeparált tudományokból nem kérünk, ezeknek az oly magas tanintézeteken, mint a milyenek az egyetemek, helyük nincs. Maradjanak a felekezetek saját terezenükön és maradjon meg a tudomány a maga terezen. Határvillongások a felekezeti és a tudományos érdekek közt mindkét érdekre nézve károsak és senkinek hasznot nem hoznak.

Spectator.